

K IKONOGRAFII AUGUSTINIÁNSKÉHO KLÁŠTERA V ČESKÉ LÍPĚ

JAROSLAV PANÁČEK

V pramenné základně řady společenskovedních oborů zaujímají zvláštní místo prameny ikonografické, tedy výtvarnými technikami (kresba, malba, grafika) zachycená vyobrazení krajiny a objektů vytvořených člověkem. Zejména pro studium stavebního vývoje sídlišť a sídel mají ikonografické prameny nezastupitelný význam, neboť při pečlivém provedení poskytují mnohem lepší představu o jejich podobě, než nám mohou zprostředkovat písemné popisy. Ty nejsou vždy jednoznačně interpretovatelné a stavby samy nebo jejich pozůstatky již mezitím prošly transformacemi v prostoru i čase.

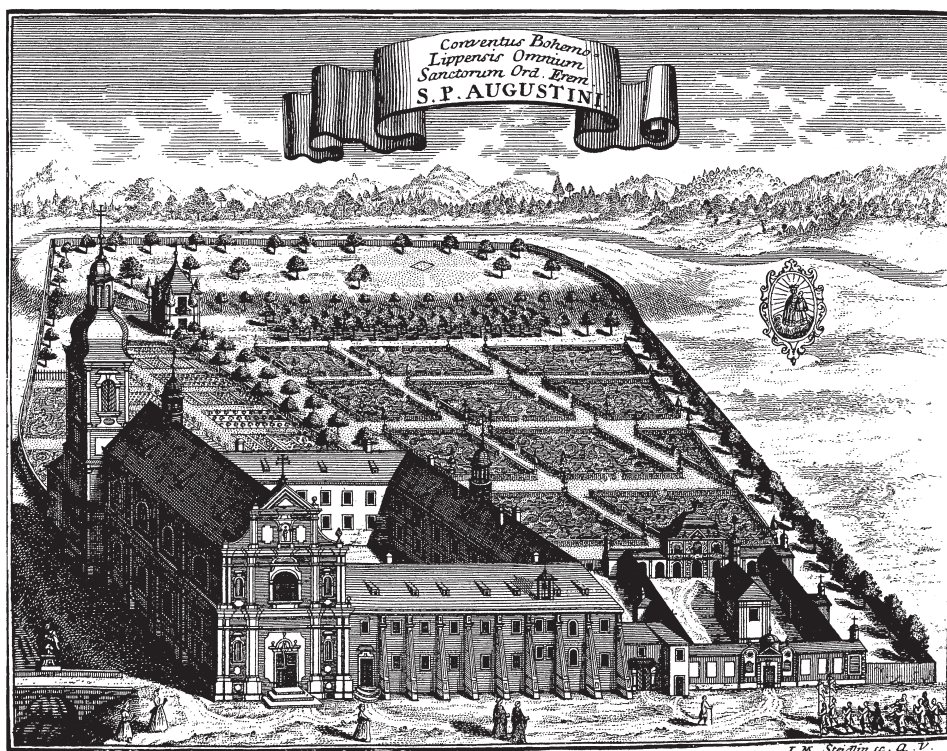
Práce s tímto druhem pramene vyžaduje vlastní metodologii a hlavně pečlivý kritický přístup. Při posouzení hodnoty ikonografie je třeba brát v úvahu hodnotu uměleckou a věcně obsahovou. Uměleckou hodnotu zobrazení je třeba posuzovat kriticky případ od případu, neboť její úroveň kolísá v závislosti na zručnosti a dovednosti malíře, kreslíře nebo rytce. Stejně tak otázka věcně obsahové hodnoty ikonografie jako historického pramene není zcela jednoznačná. O její hodnotě jako historického pramene se lze přesvědčit pomocí komparační metody, tj. srovnáním zobrazených objektů s místy, jež se dochovala do současnosti, popřípadě s jinými (např. písemnými) prameny. Existují vyobrazení s vysokou dokumentační hodnotou, která velmi věrohodně zachycují i drobné, ale významné detaily. Avšak i při vysoké úrovni věcně vypovídací hodnoty zobrazení je třeba počítat s určitým zkreslením, které nabývá různé intenzity. Může pramenit z neznalosti autora, jeho ideové a národnostní orientace, práce podle předlohy nebo z jiných individuálních příčin. Míru zkreslení pramene lze stanovit pomocí obsahové analýzy.

Celkové zachycení našeho města představují historické veduty, jejichž soubor z doby do nástupu fotografie byl již před časem pro Českou Lípou publikován (Panáček 2008). Z jednotlivých významných objektů ve městě (hrad, radnice, kostely, klášter, školy, úřady) byla největší pozornost výtvarníků věnována klášteru řádu obutých augustiniánů, založenému Albrechtem z Valdštejna v roce 1627 (Panáček 2010). Předklá-

daný anotovaný soupis ikonografických pramenů českolipského kláštera, jehož významnou součástí je jedna z nově objeveného souboru kreseb augustiniánských klášterů, bude tvořit významný příspěvek k loni zahájenému projektu Anotovaná digitální databáze ikonografických a geodetických pramenů ke stavebním dějinám českých klášterů, který řeší Archeologický ústav AV ČR v Praze. Barevná reprodukce v našem nejlepší památkovém periodiku pak přispěje k jejímu dokonalému využití jako ikonografického pramene. Při geografickém rozsahu působnosti autora kresby v nejméně šesti augustiniánských klášterech v Čechách bude jistě pro všechny přínosem celkové shrnutí jeho života a díla.

VOYBRAZENÍ KLÁŠTERA

Poprvé, pokud víme, byl klášter zachycen 85 let po svém založení na nejstarší vedutě města Mauritia Vogta z roku 1712 (Panáček 2008, č. 10). Vzhledem k neumělé kresbě autora a pouze částečnému zachycení klášterního kostela (nikoliv vlastního kláštera) na levé straně listu nelze mědirytinu M. Vogta považovat za spolehlivý ikonografický pramen k podobě kláštera. Ani druhou nejstarší vedutu České Lípy, kresbu Friedricha Bernarda Wernera z let 1710–1730 (Panáček 2008, č. 12) nelze považovat za hodnověrné zobrazení kláštera. Z jeho areálu je zde v podstatě zachycen pouze klášterní kostel, jehož podoba však neodpovídá stavbě dokončené jen nedlouho před vznikem veduty. Přes všeobecně uznávané dokumentární kvality díla F. B. Wernera (Kozák – Mžýková 1987) se objevují mezi jeho vedutami i případy, kterým nelze dokumentární hodnotu přiznat. Většinou však vznikly podle starších předloh (Král 1995, s. 353–354), a zdá se, že i u Wernerova vyobrazení České Lípy bychom jistou závislost na vedutě Mauritia Vogta (např. ve vyobrazení farního kostela) mohli vysledovat.

Obr. 1: Česká Lípa, klášter augustiniánů. Lept J. M. Steidlina z let 1731–1733 (Höggmayr 1731–1733, fol. 47).

us Pelitian Provincialis Aelicientia Excellentissimi D. Hugonis Francisci de Königsberg Episcopi Litomencensis, magno cum apparatu, juxta ritum in Pontificali romano prae scriptum, Ecclesiam nostram Lippensem ad Omnes Sanctos ex integro renovatam, aqua Gregoriana benedixit: solemne hunc actum praesentia sua condecoravit Serenissimus D. Joannes Galton, Archiepiscopus Tolkanus, postea Magnus Dux Helvetiae, et Ipse Excellentissimus Dominus Fundator, Guilelmus Comes de Kaunitz? Anno: 1726, opera P. Cherubini Liehra, Sacerdotis pietissimi, et Concionatoris zelosissimi, Sacella per Ambitus domus Lauretanae; et Anno: 1762, Capella SS. Trinitatis cum tribus Altaribus et Choro musicali constructa fuit, ubi deinceps juvenes literarum humaniorum studiosi, Divinis celebrandis assistebant, et Missas in majoribus Festivitatibus ibidem decantatas, cum eleganti musica adornare solebant; sed haec aedificia per incensum vehementissimum devastata fuerunt.

Obr. 2: Záznamy o klášterních stavbách v rukopisu Pachomia Kreybicha z roku 1799 (Kreybich 1799, s. 328).

I bez zmíněných dvou vedut máme na rozdíl od ostatních historických budov ve městě k dispozici poměrně bohatý materiál, který tvoří sedm ikonografických pramenů od 30. let 18. století do konce následujícího století, kdy kreslířské a grafické techniky nahradila fotografie. Jsou to:

1731–1733

Johann Matthias Steidlin

Conventus Bohemo=Lippensis Omnium Sanctorum Ord.

Erem. S. P. Augustini (obr. 1)

lept, 168 × 133 mm

Originál: Höggmayr 1731–1733, fol. 47

Reprodukce: Kolektiv 1977, s. 14; Vojtíšková – Vojtíšek b. d., č. 4; Panáček – Vojtíšková – Smejkal 1999, s. 74; Bártová – Baďurová 2008, přílohy na CD-ROM; Panáček 2010, s. 44.

Lept Johanna Matthiae Steidlina (též Steudlin), kreslíře a rytce činného v letech 1717–1754 v Augsburgu, Frankfurtu a Karlsruhe (Thieme – Becker 1938, s. 32, 20; též <http://thesaurus.cerl.org>), je jednou z 81 obrazových příloh knihy A. Höggmayra *Monasteria Ordinis FF. Eremitarum S. Augustini per Germaniam*, vydané v letech 1731 až 1733 pravděpodobně v Augsburgu (Bártová – Baďurová 2008, s. 94–95, č. 216). Zachycuje klášter v nadhledu od severu s původním zakončením věže klášterního kostela, se svatými schody (dokončeny 1730), ale bez kaple Nejsvětější Trojice. Na jejím místě stojí jen jedna ze tří kapliček, zakončujících tehdy areál kláštera na západní straně, ze kterých obě krajní dosud existují.

Nově zhodnocený pramen z knihovny českolipského muzea, jímž je rukopis augustiniána Pachomia Kreybicha z roku 1799, přináší ke stavebním dějinám kláštera nové informace a potvrzení stávajících. Pachomius Kreybich (1747–1805), rodák z Lindavy na Českolipsku, uvádí ve svém „Catalogu“ (Kreybich 1799, s. 328) podrobnosti o postavení a vysvěcení klášterního kostela Všem svatých v roce 1707, dosud nikde neuvede-

nou informaci o postavení zmíněných tří kapliček na západní straně ambitu přičiněním kustoda lorety P. Cherubina Liehra v roce 1726 a zbudování kaple Nejsvětější Trojice s oltářem a hudebním kůrem v roce 1762 (obr. 2). Zvláště poslední údaj je důležitý, neboť až dosud se v literatuře o datu postavení kaple, poslední budované části klášterního areálu, pouze speku-

valo. Dostáváme tak do ruky skutečný pramen, nejbližší datem svého vzniku od uvedené události, navíc od autora, který právě v českolipském klášteře vstoupil do řádu v roce 1768. Od postavení kaple Nejsvětější Trojice nás dělí přesně 250 let.

1762–1779

Franz Anton Weiser, Prospect der Stadt Leippa von Mittag gegen Mittern: (obr. 3)

mědirytina, 456 × 368 mm

Originál: SOkA Č. Líba, AM Č. Líba, inv. č. 2554, k. 619; VMG Č. Líba, grafická sbírka, inv. č. V-5539; sbírka autora.

Reprodukce: Hantschel 1911, s. 207; Bienert 1937, s. 12; Festschrift 1937, s. 66; Vojtíšková – Panáček 1976, za s. 256; Kolektiv 1977, s. 15 (detail); Vojtíšková – Vojtíšek b. d., č. 2; Panáček – Vojtíšková – Smejkal 1999, s. 84–85; Panáček 2005, s. 17, obr. 6; Panáček 2008, č. 13; Panáček 2010, s. 45 (detail).

Obr. 3: Česká Lípa, klášter augustiniánů. Mědirytina tzv. tovaryšského listu F. A. Weisera z let 1762–1779, detail (VMG Č. Líba, grafická sbírka, inv. č. V-5539).

Obr. 4: Česká Lípa, klášter augustiniánů. Kolorovaná kresba E. Pabstmann z let 1790–1820 (Česká provincie řádu sv. Augustina, fara u sv. Tomáše, Praha – Malá Strana, inv. č. 17; repro autor).

Veduta tzv. tovaryšského listu mědirytce Franze Antona Weisera podle předlohy Josepha Wentzela (Panáček 2005) je nejpřesnějším zachycením města z doby před velkým městským požárem 6. října 1787. Bohužel, o autorovi není nic bližšího známo, nově byla pouze objevena dvě z jeho dalších děl. Autor předlohy Joseph Wentzel byl českolipským knihařským mistrem († 1791).

Budeme-li důvěřovat P. Kreybichovi (Kreybich 1799, s. 328), zužuje se rozmezí vzniku veduty na léta 1762–1779. Veduta zachycuje plně dokončený areál kláštera s kaplí Nejsvětější Trojice. Stejně jako na leptu J. M. Steidlina nese hřeben střechy klášterního kostela a hřeben střechy západního křídla konventu sanktusníkové věžičky.

1790–1820

Ernest Pabstmann, Conventus Boëmo=Lippensis ad omnes Sanctos, ordinis Eremitarum Sancti Patris Augustini (obr. 4) kolorovaná kresba, 407 × 294 mm
Originál: Česká provincie řádu sv. Augustina, fara u sv. Tomáše, Praha – Malá Strana, inv. č. 17.
Reprodukce: Kolektiv 1977, s. 14; Panáček 2010, s. 46.

Kresba Ernesta Pabstmanna (1738–1832), příslušníka řádu augustiniánů (viz dále), byla donedávna známa bez identity autora pouze z černobílé fotografie ve sbírce VMG v České Lípě. Šťastnou náhodou se v roce 2011 podařilo zjistit jméno jejího tvůrce

a uložení originálu. V rámci přípravy výstavy z díla Eduarda Steffena navštívil autor Steffenovo rodiště Vrchlabí za účelem zápůjčky některých jeho děl. Krkonošské muzeum ve Vrchlabí vydalo v roce 2009 soubor vedut města (Louda – Švecová 2009), kde pod č. 2 byla reprodukována kresba vrchlabského augustiniánského kláštera autora E. Pabstmanna, která se autorským rukopisem přesně shodovala s kresbou českolipského kláštera. Tak se podařilo zjistit, kdo je autorem naší kresby a kde je uložena. Díky ochotě vikáře P. Juana Provecha z fary u sv. Tomáše v Praze nám poté byla kresba zapůjčena k reprodukci.

Kresba zachycuje klášter již po opravách, které následovaly po požáru v roce 1787. Podle W.

Heimricha (Heimrich 1887, s. 27) byl augustiniánský klášter a kostel těžce poškozen. V kostele byl zničen hlavní oltář, oltář sv. Mikuláše, kostelní lavice, kazatelna a varhany. Pouze díky „českokamenické stříkačce“ nevyhořel kostel celý. V konventu byly zničeny 24 cely, shorelo vše ze dřeva a zničeny byly i zvony na věži. Všechny škody však byly v následujících letech úsilím převora a řeholníků napraveny.

Obr. 5: Česká Lípa, klášter augustiniánů. Mědirytina tzv. pokladního listu českolipských tiskařů a řezačů forem J. G. Wagnera z roku 1830 (SOKA Č. Lípa, AM Č. Lípa, inv. č. 2554; foto archiv autora).

1830

Johann Gottlob Wagner, Cassa-Schein der Drucker und Formstecher (obr. 5)

mědirytina, 212 × 189 mm

Originál: SOKA Č. Lípa, AM Č. Lípa, inv. č. 2554, k. 619.

Reprodukce: *Vojtíšková – Vojtíšek b. d.*, č. 14; *Novotný 1993*, obr. 29; *Panáček – Vojtíšková – Smejkal 1999*, s. 106.

Mědirytina blíže neznámého autora Johanna Gottloba Wagnera tvoří horní část pokladního listu českolipských tiskařů a řezačů forem, který vydal pokladní spolek fabriky Ignaze Thumeho asi v roce 1830 (*Novotný 1993*, s. 108–109). Bohužel, o autorovi předlohy či mědirytiny se dosud nepodařilo zjistit sebemenší zmínku. Neuvádějí jej žádné umělecké slovníky ani regionální literatura.

Rytina zobrazuje augustiniánský klášter a pod ním na Ploučnici ležící tzv. Menší mlýn v pohledu od jihu po druhém velkém městském požáru 12. května 1820. Čísly jsou zde označeny jednotlivé budovy. Je zřejmé, že požár se nedotkl areálu loret, protože střechy kaple Nejsvětější Trojice (č. 1), Svatých schodů (č. 2) a loret (č. 3) zůstaly zachovány. Zcela zničeny byly střechy (a asi nejen střechy) konventní budovy (č. 4), kostela (č. 5), jeho věže (č. 6) a v popředí stojícího tzv. Menšího mlýna se třemi koly (č. 7). Uvedené škody na klášteře augustiniánů potvrzuje i dobový popis městské katastrofy, vydaný rok po oné události (*Krátké popsání 1821*).

ok. 1850

Wilhelm Kirchner, Klosterkirche in B. L. (list Erinnerung an Böhm. Leipa mit seinen Umgebungen) (obr. 6)

kolorovaná litografie, 93 × 65 mm (celý list 510 × 370 mm)

Originál: VMG Č. Lípa, grafická sbírka, inv. č. V-3505, V-5397.

Reprodukce: *Vojtíšková – Vojtíšek b. d.*, č. 9 (detail); *Panáček 2008*, č. 19; *Kalendář 2011*, měsíc září.

Velká, na jednom z listů kolorovaná, litografie autora Wilhelma Kirchnera, který byl činný v 50. a 60. letech 19. století v severních Čechách (*Panáček 2008*, s. 18), zobrazuje v ústřední vedutě město Česká Lípa a okolo v 18 menších vyobrazeních významné objekty ve městě a v okolí. Čtvrtý obrázek v horní řadě listu zachycuje s dokumentární přesností klášterní kostel a v pozadí severní průčelí kláštera v pohledu od Tržní ulice. Kostel již nenese sanktusní věžičku a velká věž je zachycena v podobě, kterou má dodnes.

1878

Eduard Steffen, Klosterkirche in B. Leipa (list B. Leipa und Umgebung) (obr. 7)

barevná litografie, 90 × 62 mm (celý list 480 × 365 mm)

Originál: VMG Č. Lípa, grafická sbírka, inv. č. V-3506, V-5447; sbírka autora.

Reprodukce: *Panáček 2008*, č. 23.

Podobně jako W. Kirchner nakreslil na litografický kámen Eduard Steffen (1839–1893), známý českolipský výtvarník (*Panáček 2011*), své město Českou Lípu obklopené vyobrazeními 23 zajímavých a oblíbených míst ve městě i v okolí. Druhý obrázek v předposlední řadě zobrazuje klášterní kostel a klášter ve shodném pohledu s litografií W. Kirchnera.

Obr. 6: Česká Lípa, klášter augustiniánů. Kolorovaná litografie pohledu na Českou Lípu a okolí W. Kirchnera z doby okolo roku 1850, detail (VMG Č. Lípa, grafická sbírka, inv. č. V-3505).

Obr. 7: Česká Lípa, klášter augustiniánů. Barevná litografie pohledu na Českou Lípu a okolí E. Steffena z roku 1878, detail (sbírka autora).

1894

Oswald Pfennigwerth, Kloster zu Leipa (obr. 8)

kresba, 190 × 123 mm

Původní vydání: *Paudler 1894*, frontispice.Reprodukce: *Hantschel 1911*, s. 846; *Šonský 1948*, nestr.; *Panáček 2010*, s. 47.

Kresba kláštera z roku 1894 autora Oswalda Pfennigwertha (1857–1929), drážďanského malíře a kreslíře (*Panáček 2008*, s. 22), tvořila frontispice prvního dílu „Německé knihy z Čech“ (*Ein deutsches Buch aus Böhmen*) českolipského gymnaziálního profesora a historika Amanda Paudlera. Kresba zachytila celé průčelí kláštera a kostela Věch svatých v podobě na konci 19. století, doplněna v pravém horním rohu medailonem s portrétem zakladatele kláštera Albrechta z Valdštejna.

Kresba z roku 1894 uzavírá období zobrazování památek grafickými a malířskými technikami, nahrazeného novým fenoménem zachycení skutečnosti – fotografií. Kromě výše uvedených vyobrazení existuje ještě rozměrná (šířky cca 2 m) olejomalba českolipského kláštera, uložená (zavěšená) v ambitu fary u sv. Tomáše v Praze na Malé Straně. Malba nese název: MONASTERIUM OO. SS. LIPPÆ-BOEMORUM PRO F. F. ORDINIS EE. S. P. AUGUSTINI, AB ALBERTO DU-

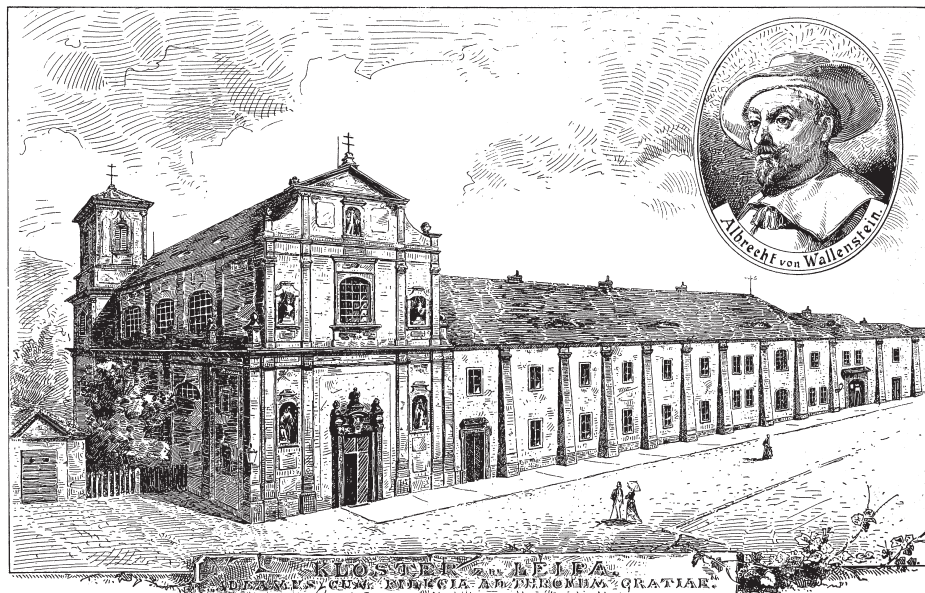
CE FRIDLANDLÆ, OB INSIGNEM IN ALBO MONTE VICTORIAM FUNDATUM ANNO 1634 (!). Bohužel zatím nebyla podrobena žádnému průzkumu, neznáme její původ, autora ani přibližnou dataci. Z toho důvodu není v tomto soupise uvedena.

AUTORSTVÍ KRESBY Z LET 1790–1820

Do okamžiku vydání publikace o založení kláštera (Panáček 2010) nebylo známo jméno autora a dokonce ani fakt, že originál kresby je kolorovaný, tedy barevný. Kresba je označena v pravém dolním rohu signaturou: „delin: P: EP.“ (delineavit = nakreslil). Jak již bylo vysvětleno výše, pod signaturou se skrývá jméno pátera Ernesta Pabstmanna, člena řádu augustiniánů. Kresba českolipského kláštera je jednou z deseti kreseb klášterů české řádové provincie tohoto autora, jež vlastní Česká provincie řádu sv. Augustina, farnost sv. Tomáše v Praze na Malé Straně. Všestrannou osobnost autora kreseb si stojí zato přiblížit.

Pramenů k životopisu Ernesta Pabstmanna je však poskrovnu. Ve fondu Augustiniáni obutí – provinciatů a konvent Praha v Národním archivu v Praze je sice uložena složka s názvem Pabstmann Arnošt Jan (inv. č. 45, karton 53), její obsah však tvoří jediný list papíru, nadepsaný Consignatio reculanem P: Ernesti Pabstmann a obsahující krátký soupis jeho osobních věcí. Nezbylo, než se obrátit k drobným zmínkám v literatuře a pramenech (Kreybich 1799, s. 253; Wilde 1814, s. 3; Trola 1936, s. 34; Černušák – Štědroň – Nováček red. 1965, s. 254; Holý 1992; Mareš 2001, s. 367) a z nich sestavit stručný přehled života této všestranné osobnosti. Předem nutno říci, že se v některých údajích odkazy na jeho osobu rozcházejí.

Ernest Pabstmann (též Arnošt Papstmann), bířmovacím jménem Jan, se narodil 28. ledna 1738 v Hrubé Skále (Magnoscalensis). Byl přijat do řádu augustiniánů 8. prosince 1757 v Ročově a 10. prosince následujícího roku složil řádový slib v klášteře v Bělé pod Bezdězem. Studoval filosofii v Praze a bohosloví v České Lípě. Údajně zavítal i do Itálie, kde pobyl v Římě. Skutečným knězem se stal 21. prosince 1761. Roku 1766 byl povolán do Prahy ke sv. Tomáši, kde zastával úřad varhaníka a regenschoriho tamního kostela až do roku 1774. V tomto roce se stal sekretářem řádové provincie a v jeho závěru byl jmenován podpřevorem (subprior) domažlického konventu a profesorem (scholastic) zdejšího řádového gymnázia. V domažlickém působiti se s podporou převora P. Lea Sichrovského brzy postaral o zlepšení úrovně jejich střední školy po vzoru významnějších augustiniánských, piaristických a jezuitských gymnázií. V letech 1777–1781 byl údajně převorem v Bělé pod Bezdězem, ale v roce 1781 byl P. Ernest Pabstmann jednomyslně zvolen převorem domažlického kláštera a působil zde též jako výtečný hudebník – ve funkci varhaníka klášterního

Obr. 8: Česká Lípa, klášter augustiniánů. Kresba O. Pfennigwertha z roku 1894 (Paudler 1894, frontispice).

ho kostela. O ten se zasloužil výstavbou nových moderních varhan a zakoupením dalších hudebních nástrojů.

V Domažlicích sepsal rovněž na základě starších pramenů klášterní pamětnici pod názvem „Summarium rerum memorabilium conventus Tustensis“ (1799). Do pamětnice zapsal nejstarší známé podání příběhu o Janu Sladkém Kozinovi a Lamingenovi včetně scény „božího soudu“ a posledních Kozinových slov před popravou. Dále se zde Pabstmann věnoval výsadám Chodů, udělených králem Vladislavem. Pamětní kniha se sice nedochovala, ale text zápisu o Kozinovi je ve volném překladu uveden v příspěvku F. Teplého v Chodské čítance (Hruška – Teplý – Baar 1927).

Kromě přerušení v letech 1787–1794 zůstal P. Ernest převorem v Domažlicích až do roku 1805. Pak pobýval jako konventuál a podpřevor u sv. Tomáše v Praze a v letech 1808–1811 působil jako převor kláštera ve Vrchlabí. Závěr svého dlouhého života strávil v augustiniánském klášteře v Dolním Ročově (okr. Louny), kde byl v letech 1814–1826 převorem, poté podpřevorem a seniorem provincie. Zde také v pozhnaném věku 94 let zemřel 31. května 1832.

Pabstmannova kresba českolipského kláštera není bohužel datována a rovněž nevíme, zda pracoval podle nějaké předlohy nebo zda Českou Lípou navštívil. Víme, že zde pobýval v mládí, ale je pravděpodobné, že kresby klášterů začal tvořit až ve zralém věku. Proto můžeme datování kresby umístit velmi přibližně do období let 1790–1820.

ZÁVĚR

Ikonografie kláštera přináší sedm jeho vyobrazení z doby od 30. let 18. století do konce století následujícího. Kresba z let 1790–1820 byla dosud známa pouze z černobílé reprodukce a nevěděli jsme, kdo je jejím autorem. Nově se podařilo zjistit uložení barevného originálu kresby a určit jejího autora Ernesta Pabstmanna (1738–1832), augustiniána všestranného nadání. Důležitým pramenem pro stavební dějiny kláštera je i rukopis augustiniána Pachomia Kreybicha Catalogus Patrum, ac Fratrum Ordinis Eremitici S. P. Augustini z roku 1799, uložený v knihovně česko-

lipského muzea, který upřesňuje a potvrzuje data výstavby některých součástí klášterního areálu: tři kaplíček na západní straně ambitu v roce 1726 a kaple Nejsvětější Trojice v roce 1762.

PODĚKOVÁNÍ

Autor vzdává díky za pomoc a zapůjčení kresby E. Pabstmann P. Juanu Provechovi, vikáři fary u sv. Tomáše v Praze na Malé Straně a za radu a pomoc paní Haně Švecové, odborné pracovníci Krkonošského muzea ve Vrchlabí. Rovněž děkuje za informace k nejstaršímu vyobrazení kláštera Mgr. Lence Bártové a PhDr. Anežce Baďurové z Knihovny Akademie věd ČR.

PRAMENY A LITERATURA

AM: Archiv města (archivní fond).

- Bártová, L. – Baďurová, A. 2008: Vyobrazení měst a jiných lokalit v tiscích 16.–18. století (se vztahem k území České republiky): Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků z let 1501–1800. II/1.–2. Praha (+ přílohy na CD-ROM). (II/1: textová část a soupis, II/2: rejstříky).
- Bienert, K. J. 1937: Böhmisches Leipa 1337–1937. Česká Lípa.
- Černušák, G. – Štědroň, B. – Nováček, Z. red. 1965: Československý hudební slovník osob a institucí 2 (M–Ž). Praha.
- Festschrift 1937: Festschrift zur Sechshundertjahrfeier der Stadt Böhmisches Leipa 1337–1937 (Mitteilungen des Nordböhmisches Vereines für Heimatforschung und Wanderpflege, roč. 60, sešit 1/2). Česká Lípa.
- Hantschel, F. 1911: Heimatkunde des politischen Bezirkes B.-Leipa. Česká Lípa.
- Heimrich, W. 1887: Der große Brand in Leipa am 6. October 1787. Česká Lípa.
- Höggmayr, A. 1731–1733: Monasteria Ordinis FF. Eremitarum S. Augustini per Germaniam: aeri incisa Augustae Vindelicorum a Iohanne Matthia Steidlin. Sine loco et anno (ca. 1731).
- Holý, J. P. 1992: P. Arnošt Papstmann, domazlický převor a varhaník, Domazlický zpravodaj 19, č. 11.
- Hruška, J. F. – Teplý, F. – Baar, J. Š. 1927: Chodská čítanka. Vyškov. <http://thesaurus.cerl.org>
- Kalendář 2011: Česká Lípa aneb krajské město a jeho okolí (1850–1855). Kalendář Města Česká Lípa na rok 2011. Česká Lípa.
- Kolektiv 1977: 350 let českolipského gymnasia: K výročí založení valdštejnské koleje v r. 1627 (Úvodní slovo k výstavě). Česká Lípa: Okresní vlastivědné museum.
- Kozák, J. – Mžíková, M. 1987: F. B. Wernera ikonografická inventarizace Čech, Moravy a Moravského Slezska, Umění 35, s. 289–303.
- Král, K. 1995: K dalšímu poznání díla Friedricha Bernarda Wernera, Zprávy památkové péče 55, s. 353–358.
- Krátké popsání 1821: Krátké popsání vyhořeného Města České Lípy w nocy 12tého května 1820 a Proba na každého lidského přítele aby těm bez viny pohořelým ku pomoci přispěti ráčil. Praha.
- Kreybich, P. 1799: Catalogus Patrum, ac Fratrum Ordinis Eremitici S. P. Augustini. rkp. (VMG Č. Lípa, sbírka rukopisů, sign. RK-74, přír. č. 45093).
- Louda, J. – Švecová, H. 2009: Vrchlabí – Hohenelbe – Alpbolis, veduty města. Vrchlabí.
- Mareš, K. 2001: Der Katalog der Mitglieder der böhmischen Provinz des Ordens der Augustiner-Eremiten (OSA) seit der Hälfte des 13. Jahrhunderts, Analecta Augustiniana 64, Roma, s. 367–430.
- Novotný, K. 1993: Severočestí tiskaři kartounu v první polovině 19. století. Praha.
- Panáček, J. 2005: Ke vzniku českolipské veduty tzv. tovaryšského listu, Bezděz 14, s. 5–20.
- Panáček, J. 2008: Historické mapy, plány a veduty České Lípy. Česká Lípa.
- Panáček, J. 2010: Založení augustiniánského kláštera v České Lípě. Česká Lípa.
- Panáček, J. 2011: Eduard Steffen (1839–1893), výtvarník a zvelebitel České Lípy, Bezděz 20, s. 461–477.
- Panáček, J. – Vojtíšková, M. – Smejkal, L. 1999: Z dějin České Lípy. Česká Lípa.
- Paudler, A. 1894: Ein deutsches Buch aus Böhmen I. Česká Lípa.
- SOkA: Státní okresní archiv.
- Šonský, O. 1948: Tiskárna Bergman v České Lípě a sto let jejího trvání. 1848

– 1948. Studie o historii podniku a o počátcích knihtisku v České Lípě. Česká Lípa.

Thieme, U. – Becker, F. 1938: Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zu Gegenwart, Bd. 32, Stephens – Theodotos. Leipzig.

Trolda, E. 1936: Augustiniáni a hudba II, Cyril 62, s. 29–35.

VMG: Vlastivědné muzeum a galerie.

Vojtíšková, M. – Panáček, J. 1976: Česká Lípa. Česká Lípa.

Vojtíšková, M. – Vojtíšek, B. b. d.: Česká Lípa. Soubor reprodukcí pohledů na Českou Lípou z 18. a 19. století. Česká Lípa.

Wilde, A. 1814: Catalogus patrum ac fratrum Ordinis Eremitarum Sancti Patris Augustini provinciae Bohemicae. Praha.

EIN BEITRAG ZUR IKONOGRAPHIE DES AUGUSTINERKLOSTERS IN ČESKÁ LÍPA

Eine wichtige Quelle zur Baugeschichte des Augustinerklosters in Česká Lípa (Böhmisch Leipa) in Nordböhmen, die von dem Autor in seinem jüngst erschienenen Buch von seiner Gründung (Panáček 2010) beschrieben wurde, stellen die ikonographischen Belege dar. Für die Zeit bis Ende des 19. Jahrhunderts vor dem massiven Antritt der Fotografie sind sieben Abbildungen des Klosters vorhanden, unter denen die älteste aus den Jahren 1731–1733 stammt. Die drittälteste aus den Jahren 1790–1820 war bislang nur aus einer schlechten Schwarzweißreproduktion bekannt und man wusste nichts von ihrem Autor.

Das Schlüsselthema des Beitrags ist der Fund der Originalzeichnung, ihre Lokalisierung und in der ersten Linie die Erklärung ihres Urhebers – des Augustiners Ernest Pabstmann (1738–1832). Dieser vielseitig orientierte Ordensmann griff in die Geschichte mehrerer Ordenskonvente der beschuhten Augustiner ein, in den er als Subprior oder Prior, auch als Gymnasialprofessor tätig war, er ist auch als Orgelspieler und Regenschori der Ordenskirchen bekannt geworden. In der Literatur ist seine erste Überlieferung der Geschichte von Jan Sladký Kozina und Wolf Maximilian Lamingen samt der Szene des „Gottesgerichts“ und der letzten Worte Kozinas vor seiner Hinrichtung. Bislang blieb die Bildtätigkeit Pabstmanns unbeschrieben, zu der auch laut unserer jüngsten Kenntnis die zehn kolorierten Zeichnungen der Augustinerklöster (samt dem Leipaer) zählen.

Eine wichtige Quelle für die Baugeschichte des Klosters stellt auch das erst jüngst erforschte, in der Bibliothek des Museums in Česká Lípa aufbewahrte Manuskript des Augustiners Pachomius Kreybich Catalogus Patrum, ac Fratrum Ordinis Eremitici S. P. Augustini, 1799 dar, das die Daten vom Ausbau einiger Teile des Klosterkomplexes präzisiert und bestätigt: die der drei Kapellen an der Westseite des Ambitus, 1726, und der Dreifaltigkeitskapelle, 1762.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Česká Lípa (Böhmisch Leipa, Kr. Liberecký [Reichenberger Kr.]), Augustinerkloster. Radierung von J. M. Steidlin, 1731–1733 (Höggmayr 1731–1733, fol. 47).

Abb. 2: Klosterbauregister im Manuskript von Pachomius Kreybich, 1799 (Kreybich 1799, 328).

Abb. 3: Česká Lípa, Augustinerkloster. Kupferstich vom Gesellenbrief F. A. Weisers, 1762–1779, Detail (VMG Česká Lípa [Heimatkundliches Museum und Galerie Böhmisches Leipa], graphische Sammlung, Inv.-Nr. V-5539).

Abb. 4: Česká Lípa, Augustinerkloster. Kolorierte Zeichnung von E. Pabstmann, 1790–1820 (Provinz Böhmen des Ordens des hl. Augustin, Pfarre zum hl. Thomas, Prag-Kleinseite, Inv.-Nr. 17; Fotoreproduktion des Autors).

Abb. 5: Česká Lípa, Augustinerkloster. Sogen. Cassaschein der Leipaer Drucker und Formstecher, Kupferstich, J. G. Wagner 1830 (SOA [Staatliches Bezirksarchiv] Česká Lípa, AM Č. Lípa, Inv.-Nr. 2554; Foto aus dem Archiv des Autors).

Abb. 6: Česká Lípa, Augustinerkloster. Ansichten von Česká Lípa und Umgebung, kolorierte Lithographie, W. Kirchner um 1850, Detail (VMG Č. Lípa, graphische Sammlung, Inv.-Nr. V-3505).

Abb. 7: Česká Lípa, Augustinerkloster. Farbige Lithographie der Ansichten von Česká Lípa und Umgebung, E. Steffen 1878, Detail (Sammlung des Autors).

Abb. 8: Česká Lípa, Augustinerkloster. Zeichnung von O. Pfennigwerth, 1894 (Paudler 1894, Frontispiz).

(Übersetzung J. Noll)